

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Danijela Matasić

Likovni projekt u radu s djecom predškolske dobi

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

LIKOVNI PROJEKT U RADU S DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI

ZAVRŠNI RAD

Predmet: Likovna kultura

Mentor: doc. dr. sc. Zlata Tomljenović

Student: Danijela Matasić

Matični broj: 0299010195

U Rijeci,
srpanj, 2018.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentoricom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu završnog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.

Vlastoručni potpis:

Ovaj rad posvećujem članovima svoje obitelji jer su vjerovali u moj uspjeh i bili moja svakodnevna podrška.

Veliku zahvalnost dugujem svojoj mentorici, doc. dr. sc. Zlati Tomljenović na ukazanoj pomoći i činjenici da je uvijek imala razumijevanja i strpljenja za moje pogreške i svojim savjetima mi pomogla i poticala na pisanje ovog završnog rada.

Također zahvaljujem svim svojim prijateljicama koje su mi pomogle međusobnom komunikacijom i udjeljivanjem savjeta.

SAŽETAK

Likovni projekt u vrtiću predstavlja sistematiziran, kreativan način osmišljavanja dječjih likovnih aktivnosti i igre, kroz koje ona usavršavaju svoja znanja i vještine, stvaraju nova iskustva, uče se suradnji i rješavanju problema. On omogućuje djetetu aktivno sudjelovanje u procesu učenja i spoznavanja. Kako bi likovni projekt imao što bolje rezultate, potrebno je osmisliti okruženje bogato kreativnim likovnim odgojno-obrazovnim poticajima. Također je važno da odgajatelji imaju dobro isplanirane etape i ciljeve projekta. Glavni cilj likovnih projekata u vrtiću jest razvoj likovno-kreativnih sposobnosti, kreativnog mišljenja, spoznavanje materijalne i socijalne okoline te razvijanje pozitivnog odnosa prema sebi, drugima i okolini u kojoj dijete boravi. Važno je poticati uključenost djeteta u likovne projekte, jer se time potiče individualnost djeteta, njegova samostalnost, samosvjesnost pri rješavanju problema u realnom životu, suradnja te druge kompetencije.

Ključne riječi: dijete, kreativnost, likovni projekt, likovno izražavanje, vrtić

SUMMARY

The art project in kindergarten represents a systematized, creative way of designing children's art activities and games, through which they improve their knowledge and skills, create new experiences, learn how to collaborate and solve problems. It enables children to actively participate in the learning and knowledge process. In order to accomplish the best results in art project it is necessary to design a rich environment with creative art educational incentives. It is also important that educators have well-planned stages and project goals. The main goal of art projects in kindergarten is the development of artistic-creative abilities, creative thinking, the recognition of material and social environments and the development of a positive relationship with oneself, others and the environment in which the child is staying. It is important to encourage the inclusion of children in visual projects as this promotes the individual's individuality, self-reliance, self-consciousness in solving problems in real life, co-operation and other competences.

Key words: child, creativity, art project, art expression, kindergarten

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. LIKOVNA KULTURA.....	3
2.1. Povijest metodike likovne kulture	3
2.2. Metode likovne kulture u realizaciji likovnih projekata.....	4
2.3. Važnost metodike likovne kulture	5
2.4. Projektni rad kao sastavnica metodike likovne kulture	6
2.5. Projektni rad u fazama	7
3. LIKOVNA AKTIVNOST U VRTIĆU	9
3.1. Likovni materijali za poticaj razvoja likovne aktivnosti	12
4. ULOGA ODGAJATELJA U LIKOVNIM PROJEKTIMA	14
4.1. Važnost odgajateljevog poznavanja likovne umjetnosti.....	14
4.2. Odgajateljeva uloga u kreiranju poticajnog okruženja	16
4.3. Profesionalne kompetencije odgajatelja	17
4.4. Suradnja odgajatelja s roditeljima.....	19
5. LIKOVNI PROJEKTI DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI.....	20
5.1. Razvoj novog pogleda na likovnu umjetnost kao doprinos razvoju likovnih projekata.....	22
5.2. Značajke likovnih projekata.....	23
5.3. Povezanost učenja i likovnih projekata	25
6. VAŽNOST LIKOVNIH PROJEKATA	28
6.1. Integrirani aspekt likovnih projekata	29
7. PLANIRANJE I DOKUMENTIRANJE LIKOVNOG PROJEKTA.....	33

7.1.	Priprema za provedbu likovnog projekta.....	33
7.2.	Ciljevi likovnih projekata u radu s djecom rane i predškolske dobi.....	34
7.3.	Evaluacija likovnih projekata u radu s djecom rane i predškolske dobi.....	35
8.	ZAKLJUČAK.....	37
9.	LITERATURA	39

1. UVOD

Likovni projekt u vrtiću je proces sastavljen od mnogo komponenti te predstavlja način rada kojima odgajatelji mogu djeci omogućiti raznovrsne spoznaje i svijeta koji ih okružuje. Da bi znali provoditi likovne projekte s djecom na njima primjeren način, potrebno je poznavati temelje likovne kulture, obilježja likovnih aktivnosti s djecom te samu ulogu odgajatelja tijekom provedbe likovnih projekata. Stoga je cilj ovog rada detaljnije istražiti i opisati bitne elemente i značajke likovnih projekata u vrtiću. Likovnim projektima ostvaruju se ciljevi likovne kulture, ostvaruju se određena likovno-stručna znanja i likovno-odgojni ciljevi. Sadržaji likovnih aktivnosti u likovnim projektima trebaju biti prilagođeni razvoju djece i njihovim trenutnim sposobnostima i interesima.

Likovnu kulturu i njene sve aspekte ne treba promatrati samo kao stručno likovno područje, već i kao odgojno-obrazovni proces čime se podiže kultura svakog djeteta, ali i odgajatelja. Likovni projekti proizlaze iz određene situacije ili interesa koji se pojavio u odgojno-obrazovnoj skupini i vodi k postavljanju određenih ciljeva. Proces realizacije likovnog projekta treba se temeljiti na poticanju likovnih sposobnosti, ali i ostalih sposobnosti koje se razvijaju tijekom ovog procesa.

U predškolskom razdoblju upoznavanje s likovnim jezikom je manje naglašeno nego u starijoj dobi djece, ali to ne znači da je manje važno. Upravo suprotno, u tom razdoblju postavljaju se temelji za razumijevanje likovnog jezika, za razvoj dječjih općih stvaralačkih potencijala te specifičan razvoj likovne kreativnosti (originalnost, izvornost, različitost). Potrebno je kod djece razvijati svijest o slobodi likovnog izražavanja izvan pravila, šablona, klišeja kojih je u likovnim aktivnostima u institucijama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja još uvijek previše.

Svijet dječjeg likovnog stvaralaštva je neočekivanog i nepredvidivog karaktera. Način na koji djeca stvaraju odlikuje svježinom i autentičnošću te vrlo često nadmašuje sva očekivanja odraslih. U provođenju likovnih aktivnosti s djecom nema mjesta pravilima, zakonitostima i kritikama, jer se njima gasi kreativnost, sloboda, samopouzdanje i radoznalost.

Ovu temu izabrala sam zbog toga što sam se htjela pobliže upoznati sa samom svrhom i funkcijom likovnih projekata u vrtiću te detaljnije istražiti oblike i načine njihove realizacije u radu s djecom predškolske dobi. Također, razlog odabira ove teme jest moja želja da steknem spoznaje o mogućnostima praćenja i dokumentiranja djece za vrijeme realizacije likovnih projekata te ostalih elemenata koji čine kvalitetan likovni projekt u vrtiću.

2. LIKOVNA KULTURA

U predškolskoj ustanovi ne provodi se didaktika kao u procesu učenja i obrazovanja u školama, već se primjenjuje metodika likovne kulture koja je proizašla iz didaktike kao posebna didaktika. Metodika likovne kulture u predškolskoj ustanovi bavi se istraživanjem procesa likovnog odgoja i obrazovanja te provedbe aktivnosti u odgojno-obrazovnom procesu, jer u predškolskoj ustanovi ne postoji nastava kao u školama. Metodika likovne kulture je značajna za promatranje i istraživanje likovnog izražavanja predškolske djece te je strukturirana tako da sadržava elemente didaktičko-metodičkog polja (ciljeve odgoja, metode i tehnike poučavanja, planiranje rada, oblike rada i slično). Osim toga, metodika likovne kulture je općeobrazovna, opće odgojna i interdisciplinarna znanost koja obuhvaća sustav pedagoških znanosti i sustav znanstvenih disciplina koje uključuju teoriju likovne umjetnosti, sociologiju, psihologiju, semiologiju (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010).

Cilj primjene likovne kulture u vrtiću obuhvaća upoznavanje djece s likovnom umjetnošću, obogaćivanje njihovog odnosa prema likovnim vrijednostima i razvijanje likovne kreativnosti u skladu s dobi i mogućnostima djece. Jedan od načina stjecanja likovne kulture je aktivno sudjelovanje u likovnim projektima u kojima djeca razvijaju svoje likove sposobnosti te provode iskustveno učenje i usvajanje osnovnih zakonitosti likovne kulture (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010).

2.1. Povijest metodike likovne kulture

Demokratizacijom obrazovanja došlo je do uvođenja likovne kulture u osnovne škole (početkom 20. stoljeća), a pojavom prvih vrtića uvedena je i u rad s predškolskom djecom. Međutim, likovni odgoj i obrazovanje trebao je proći određene faze kako bi se u potpunosti razvio. Prva faza, tehničko-imitativna odnosi se na tehničke vježbe i razvoj sposobnosti precrtavanja u osnovnim školama (1833. – 1880.). Druga faza, pokret za umjetnički odgoj odnosi se na razvoj odnosa prema estetskom te razvoj sposobnosti ukrašavanja uporabnih predmeta (1880. – 1905.). Treća faza, psihološka faza okreće se prema uvažavanju dobne individualnosti djeteta i psihološkog razvoja djeteta (1905. – 1925.). Četvrta faza, pedagoška faza stavlja

naglasak na pedagoške postupke uvođenja djeteta u likovnu kulturu, učenje likovnog jezika te razvoj stvaralaštva (1925. – 1955.). Peta faza, sociološka faza promišlja o ulozi likovnog fenomena u vizualizaciji rada i života, u što se ubrajaju dizajn, vizualni mediji, masovna vizualna kultura i drugo. Šesta faza, postmoderna promišlja o principima, društvenim vrijednostima i stajališta o likovnoj kulturi. Ovakav razvoj likovne kulture bio je prisutan i u likovnoj kulturi predškolske djece, iako se kod predškolske djece uvijek polazilo od spontanog dječjeg likovnog izraza (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010).

2.2. Metode rada u likovnoj kulturi u kontekstu realizacije likovnih projekata

Metode rada u likovnoj kulturi predstavljaju postupke rada odgajatelja u njegovom odgojno-obrazovnom radu s djecom rane i predškolske dobi. Postoje mnoge podjele metode rada u likovnoj kulturi te je vrlo važan kvalitetan izbor i kombiniranje vrsta metoda rada za ostvarivanje ciljeva likovne kulture, ali i odgoja i obrazovanja. Izbor metode svodi se najčešće na medije koje odgajatelj koristi u interakciji s djecom (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010).

Metode rada u likovnoj kulturi dijele se na sljedeće (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010):

- opće didaktičke metode;
- specifične likovne metode;
- metode likovnog oblikovanja.

Opće didaktičke metode nam ukazuju na važnost razgovora i kvalitetnog izlaganja te primjerene demonstracije djeci na njima razumljiv i prihvatljiv način. Primjenom ovih metoda kod djece se razvijaju novi pogledi na umjetnost, njihove emocije, mašta, kreativnost, motivacija i drugo (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010).

Specifične likovne metode dijele se na metodu likovno-estetske komunikacije, metodu istraživanja, metodu kompleksnosti i metodu autonomnih postupaka. Metoda likovno-estetske komunikacije omogućava komunikaciju slikama, umjetničkim djelima, a ponajviše dječjim likovnim radovima. Ovom metodom nastoji se proširiti likovna interpretacija svijeta u kojem živimo. Metoda istraživanja sastoji se od

postavljanja problema u kojima će djeca moći iskazati svoju originalnost, ispoljavati kreativne ideje i postupke koji će imati određenu likovnu vrijednost. Metoda kompleksnosti uključuje dinamično izmjenjivanje poticaja, koje djeca kombiniraju i preoblikuju u nove vrijednosti. Metoda autonomnih postupaka odnosi se na mogućnost koja se pruža svakom djetetu da samostalno rukovodi poticajima, odnosno materijalima te da samostalno pronalazi rješenja problema, traži samostalno postupke kojima će obraditi materijal i slično (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010).

Metode likovnog oblikovanja odnose se na konkretne postupke, primjerice, crtanje, slikanje, trodimenzionalno oblikovanje, građenje, metode grafičkog oblikovanja i drugo. Ono što uvjetuje izbor postupka jest izražajno sredstvo, ali isto tako individualne osobine, senzibilitet stvaratelja. Sve postupke potrebno je postupno primjenjivati u radu s djecom, nakon početnog upoznavanja sa sredstvima svojim osjetilima (vid, opip, miris), uključuje se razgovor s odgajateljem i djecom međusobno. Nakon toga slijedi i samostalno uporaba predmeta putem određenog likovnog zadatka, poželjno je provesti i igru s djecom kako bi im se jednostavnije približila sredstva (Šarančić, 2014).

Isto tako, odgajatelj treba voditi računa o tipu aktivnosti, sadržajima, ciljevima, razvojnim razinama djece i na temelju sagledanim i proučenih aspekata odabrati najidealniju i najprimjereniju metodu. Za to je također potrebno iskustvo i znanje odgajatelja te vrlo kvalitetno poznavanje svoje skupine i svakog djeteta individualno, kako bi odgajatelj znao prepoznati interese djece, njihove slabe i jače strane te ih poticati na djetetu odgovarajući način.

2.3. Važnost metodike likovne kulture

Metodika likovne kulture definira brojna pravila i zakonitosti likovnog odgoja i obrazovanja djece rane i predškolske dobi te se zahvaljujući tome mogu protumačiti brojne pojave i postignuća djece. Poznajući metodiku likovne kulture, odgajatelji postaju svjesni likovnih sposobnosti djece, poznaju važne elemente iz likovne umjetnosti (likovne tehnike, likovni jezik, povijesne stilove i drugo). Osim toga, odgajatelji se upoznaju sa zadacima likovnog odgoja i obrazovanja, zakonitostima razvoja i procesa, likovnim područjima rada, procjenjivanja postignuća i slično.

Najvažnije jest da odgajatelj tijekom svog obrazovanja spoznaje zakonitosti razvoja, zakonitosti dinamike odnosa likovnih elemenata te zakonitosti integriranosti i sustavnosti te fleksibilnosti likovne umjetnosti (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010).

Zakonitosti razvoja uključuju poznavanje zakonitosti dječjeg razvoja (tjelesnog, psihičkog, socijalnog), razvoja likovnog izražavanja, razvoja u usvajanju likovnog jezika te njihov utjecaj na razvoj kreativnosti, razvoj metodičko-strateških postupaka te na kvalitetan način komuniciranja između odgajatelja i djeteta (Vasta, Haith, Miller, 1998).

Zakonitosti dinamike odnosa likovnih elemenata uključuju poznavanje složenosti likovnih procesa, ostvarivanje takvih procesa, njihovo poticanje (nasuprot usporavanju i onemogućavanju). Odnosi likovnih elemenata obuhvaćaju odnos promatranja i izražavanja, odnose među osjetilima, odnose unutar kognitivnih procesa, odnos teorije i prakse, odnos među likovnim i opće kulturnim vrijednostima, odnos tradicije i suvremenosti te drugo (Mendeš, Ivon, Pivac, 2012).

Zakonitosti integracije unutar složenog i nepredvidljivog područja stvaralaštva uključuju objašnjenje kako zakonitosti likovnog jezika donose mnogobrojna, različita, jedinstvena likovna rješenja, kako u svakom likovnom fenomenu prepoznati likovne elemente, kako u odgojnom procesu osigurati integriranost svih ostalih metodika s ciljem optimalnog odgojno-obrazovnog rada.

2.4. Projektni rad kao sastavnica metodike likovne kulture

Projektni rad svrstava se u didaktičke sustave zato što objedinjava elemente odgajateljevog vođenja, odnosno usmjeravanja procesa učenja i elemente samostalnog rada djece. Kod projektnog rada središte pozornosti zauzima individualna aktivnost djece, a odgajatelji i ostali suradnici sudjeluju tako da potiču aktivnost djece i kao njihovi partneri. Bitno je uspostaviti odnos suradnje jer na temelju toga odgajatelji i djeca zajedno konstruiraju plan provođenja projekta (Zupančič, Duh, 2009). Novak (1990) je predložio različite vrste projektnog rada: projekt konstruktivnog tipa, projekt usvajanja i vrednovanja, problemski projekt i projekt tipa učenja. Likovni projekti u vrtiću mogu se shvatiti kao projekti konstruktivnog tipa u kojemu produkt nastaje tijekom stvaralačkog procesa, gdje ciljeve određuju odgajatelji zajedno s djecom. Tako

se ostvaruje opušteniji i demokratski odnos između djece i odgajatelja. Djeca i odgajatelji su aktivni nosioci odgojno-obrazovnog rada u svim fazama projektnog rada, te se potiče mnogo međusobnog sudjelovanja što je i moguće zahvaljujući demokratskoj klimi (Novak, 1990). Iz toga proizlazi da je kooperativnost jedna od zakonitosti projektnog rada, jer se ostvarenje takvog rada temelji na sudjelovanju, zajedničkom i uzajamnom radu te međusobnoj pomoći sudionika, u svrhu postizanja zajednički utemeljenih ciljeva (Zupančič, Duh, 2009). Kooperativnost je, dakle, usklađena prema ciljevima skupine te je ona sredstvo i pomagalo za postizanje zajedničkog cilja (Glogovec, Lepičnik-Vodopivec, Vonta, 1994).

2.5. Projektni rad u fazama

Likovno-projektni rad planira se prema fazama stvaralačkog procesa. Prva od faza uključuje preparaciju, odnosno upoznavanje problema, druga faza uključuje inkubaciju, treća iluminaciju, četvrta realizaciju i peta verifikaciju (evaluaciju). Prilagođavajući te faze likovno-pedagoškoj terminologiji, one se mogu imenovati na sljedeći način: faza učenja, faza igre, stvaralačka faza, faza rada i faza vrednovanja. Uspoređujući projektni rad u školama, mogu se uočiti razlike u nazivima faza, prva faza projektnog rada uključuje izbor određenog problema i povezuje se s učenjem i istraživanjem, stoga predstavlja fazu učenja. Prikupljanje podataka i činjenica podrazumijeva učenje te tako spoznajemo problem, postajemo osjetljivi na njegovu strukturu, kritički ocjenjujemo sakupljene informacije i odabiremo metode oblikovanja kako bi izveli svoje misaone operacije i riješili likovni problem (Zupančič, Duh, 2009). Potrebno je djeci osigurati poticaje (sredstva i materijale) koji će im omogućiti što više informacija o području praćenog likovnog problema. Poticaji trebaju biti problemski postavljeni kako bi aktivirali znatiželju i intrinzičnu motivaciju djece (Šarančić, 2009). Sljedeća faza u kojoj se zajedno planira rješenje problema povezano je s procesom igre, jer djeca usvajanjem informacija započinju improvizaciju, redefiniranje i novo kombiniranje poticaja. Igra povezuje fazu učenja i sljedeću fazu, fazu stvaranja. U fazi igre usvojene informacije kombiniraju se izvan okvira u kojem su nastale, stvarajući nove spontane kombinacije i improvizacije. Tako dolazi do originalnog i konačnog otkrića. U fazi stvaranja dolazi do vrhunca

stvaralačkog procesa, odnosno do realizacije likovne zamisli i njezinog vrednovanja. Djeca samostalno stvaraju i pokušavaju realizirati postavljene ciljeve, dok odgajateljica u toj fazi prati i potiče djecu te neautoritativno vodi djecu prema originalnim rješenjima. Završna faza uključuje proces vrednovanja, odnosi se na refleksiju prethodnih faza i postavljenih ciljeva. Likovnost izražavanja zahtijeva specifičan način vrednovanja, jer se objektivni elementi isprepliću s likovnom senzibilnošću unutar svake odgojno-obrazovne skupine. Odgajatelj prilikom vrednovanja dječjeg likovnog rada uvažava stupanj primjeren specifičnosti likovnog izraza djeteta te zajedno s djetetom vrednuje njegov likovni uradak. Isto tako, provodi se i vrednovanja od strane tima odgajatelja, oni analiziraju didaktičko-metodički rad pojedinca i cijele skupine, a nadalje ocjenjuju i cjeloviti projekt jer je potrebno dogovoriti načine prezentacije likovnih uradaka (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010).

3. LIKOVNA AKTIVNOST

Sam smisao likovne aktivnosti proizlazi potrebe za cjelovitim razvojem djeteta, a podrazumijeva integriranje svih područja u likovno izražavanje te na taj način razvijanje intelektualnih, društvenih, estetskih, stvaralačkih, moralnih, duhovnih, tjelesnih i drugih znanja, vrijednosti, sposobnosti, praktične vještine, ali i cjelokupnu osobnost i iskustvo djeteta (Balić-Šimrak, Šverko, Županić Benić, 2011). Istovremeno u likovnim aktivnostima odvija se proces igranja, stvaranja i događanja fikcije što potiče razvoj djetetova kreativnog mišljenja i njegove osobnosti na estetskoj, emocionalnoj i etičkoj razini (Mendeš, 2004). Svaka likovna aktivnost uključuje formiranje razvojnih zadataka, razvojne faze procesa kreativnosti, određeni sadržaj, likovna područja djelovanja, metode rada, socijalne oblike rada u svrhu realizacije odgojno-obrazovnih ciljeva. Prije početka provedbe likovne aktivnosti, važni su elementi pripreme kojima se potiče kreativnost i raznovrsne mogućnosti izvedbe te aktivnosti. Odgajatelj osmišljava poticaje sukladno interesima djece i motivima za koje zna da će biti zanimljivi djeci, koji su u skladu s događajima iz okoline i dječjim iskustvom. Razvoj likovnih sposobnosti i kreativnosti djece putem likovnih aktivnosti ovisi upravo o poticajima koje odgajatelj pripremi, njihovoj učinkovitosti i inventivnosti (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010). Kada primjenjujemo likovne aktivnosti u radu s djecom predškolske dobi, razlikujemo ih s obzirom na početak aktivnosti. Likovne aktivnosti mogu biti započete od strane djece, u kojima dijete samoinicijativno i spontano započinje s likovnim izražavanjem birajući likovno sredstvo koje mu je nadohvat ruke te stvara neovisno o drugima. S druge strane, aktivnosti koje planira i provodi odgajatelj na zapažen interes djece, a koje imaju svoje ciljeve i zadatke u odnosu na cjelokupni plan i program skupine. Prema Herceg, Rončević, Karlavaris (2010) likovne aktivnosti se stoga svrstavaju u dvije grupe. Prva grupa aktivnosti predstavlja bogat izvor informacija o djetetu, njegovim mogućnostima, željama, mislima, potrebama, razvojnom stadiju i slično. Druga grupa aktivnosti djetetu daje priliku da slobodno izrazi svoju osobnost, ali da pritom usvoji nešto novo. Na taj način djeca usvajaju nove likovne tehnike, individualno i zajedno istražuju i dolaze do zanimljivih spoznaja o likovnim tehnikama i materijalima. Pritom je važno imati na umu da nije potrebno striktno isplanirati aktivnost i voditi se prema

planu, već ostaviti prostora za promjenu tijeka aktivnosti, ukoliko se stvori potreba za to. Kada uspijemo iskreirati pozitivnu stvaralačku atmosferu koja podsjeća na umjetnički atelje, omogućavamo djeci da se slobodnije i s većim interesom uključe u likovne aktivnosti. Izbor likovne tehnike, materijala i motiva treba biti spontan i prilagođen potrebama djeteta, odnosno skupine. Predškolsko dijete ima svoj likovni jezik stoga odgajatelj treba obratiti pozornost na to da ga osluškuje, pokuša razumjeti u njegovoj suštini i da ga se poštuje. Prema Balić-Šimrak (2010), u kvalitetnim likovnim aktivnostima dijete otkriva vlastite potencijale i nema potrebu za natjecanjem s vršnjacima, ono stvarajući uči.

Svaka likovna aktivnost prolazi kroz određene faze nastanka (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010):

1. faza: identifikacija problema – dijete procjenjuje prikupljene informacije i podatke, prethodi učenju;
2. faza: stvaranje motivacije – pokretanje unutarnje motivacije kako bi dijete vlastitim snagama došlo do rješenja putem igre;
3. faza: iluminacija – izražavanje vlastite kreativnosti radi dolaženja do originalnog rješenja problema, dijete stvara idejnu skicu koju će kasnije realizirati;
4. faza: provođenje osmišljenog rješenja, odnosno ideje rješenja putem likovnog medija, vlastitom aktivnošću i radom;
5. faza: vrednovanje vlastitog rada te procjena kreativnog rješenja od strane djeteta i odgajatelja. Dijete procjenjuje koliko je njegovo rješenje uspješno, provodi evaluaciju.

Svaka likovna aktivnost sadrži određene zadatke vezane uz pojedino likovno područje (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010):

- zadatci koji utječu na razvoj motoričke spretnosti;
- zadatci koji doprinose bogaćenju likovno-izražajnih sposobnosti;
- zadatci u kojima se upoznaju i usvajaju tehnički postupci i oblikuju likovni materijali;
- obrazovni zadatci koji doprinose povećanju spoznaja likovnog jezika.

- kulturno-higijenski zadatci koji se odnose na kulturu ophođenja, poštivanja svog i tuđeg rada.

Likovne aktivnosti u predškolskoj ustanovi proizlaze iz interesa i potreba djeteta, što znači da je u središtu pozornosti dijete i njegov razvoj. Bitno je istaknuti da je naglasak stavljen na proces aktivnosti, a ne na produkt (sliku, crtež, skulpturu i drugo). U tom procesu dolazi do izmjene i razvijanja sposobnosti, ponašanja i znanja djeteta, što je ujedno najbitniji produkt. Vrlo važna dimenzija likovnih aktivnosti je njena zadaća upoznavanja djeteta sa svijetom i prostorom koji ga okružuje i u kojem živi. Prostor se ne odnosi isključivo na fizički prostor, već i na društveni prostor u koji dijete ulazi, stoga likovne aktivnosti trebaju djetetu omogućiti razumijevanje kulture svijeta oko sebe (Zupančič, Duh, 2009). Što se tiče fizičkog prostora, suvremeni kurikulum naglašava važnost kvalitetnog, stimulativnog i primjereno uređenog prostora u kojoj se dijete nalazi (Nacionalni kurikulum, 2014).

Načela likovnih aktivnosti predstavljaju osnovu za likovno-pedagoško djelovanje; to su pravila koja vode odgajatelja u njegovom djelovanju kako bi znao što je ispravno, a što nije. Ta načela su: načelo stvaralaštva, načelo slobode likovnog izražavanja, načelo interesa i aktivnosti, načelo kvalitete i odgojnog usmjeravanja, načelo individualnosti i prilagođenosti razvojnog stupnju, načelo zornosti, načelo životne i psihičke blizine, načelo strpljivosti i sistematičnosti te načelo egzemplarnosti (Duh, 2001). Sukladno načelima, odgajatelj se treba voditi njima prilikom odabira likovnih djela, jer opravdanje da se djeci sviđaju, da ih razumiju i prihvaćaju ne može biti razlog da takva djela i nude djeci. Kako bi se razvijao osjećaj estetskog i lijepog, potreban je dugotrajan proces učenja i razvijanja osjetljivosti, što ima za posljedicu trajno bogaćenje života svakog pojedinca. Razvijanje takvog osjećaja moguće je samo u interakciji s kvalitetnim likovnim, glazbenim i literarnim djelima. Nekvalitetna djela dijete neće prihvaćati ukoliko samostalno uspoređuje i suprotstavlja kvalitetnim likovnim djelima (Duh, 2001). Načelo kvalitete naglašava potrebu da svako umjetničko iskustvo u radu s djecom rane i predškolske dobi bude što kvalitetnije i bolje. Ovo načelo povezano je s izborom umjetničkih djela te naglašava da nema opravdanja koristiti ona djela koja ne sadrže estetske poruke, odnosno djela bez umjetničke vrijednosti (Zupančič, Duh, 2009). Načelo aktivnosti, odnosno aktivnog

sudjelovanja djece prilikom uvođenja djece u svijet likovnih aktivnosti polazi od suvremene paradigme o učenju koja ističe da je dijete već od najranije dobi kompetentno biće, sposobno samostalno i aktivno upoznavati okolinu u kojoj živi, vodeći se urođenom radoznalošću i unutarnjim nagonom za istraživanje (Kušević, 2015). Dijete najbolje uči putem osobnog iskustva. S obzirom da iskustveno učenje podrazumijeva aktivno istraživanje, predmet istraživanja (kulturna baština) se može pomno otkrivati pomoću različitih likovnih aktivnosti. To znači da je potrebno potaknuti sudjelovanje djece u raspravi u kojoj se kritički promatra, izvode likovne ideje te primjenjuju spoznaje kroz likovne praktične aktivnosti. Nadovezujući se na kulturnu baštinu, prilikom susreta djece s njom, potrebno je u likovnom oblikovanju koristiti što više različitih likovnih tehnika, materijala i formata papira uključujući i kombinirane likovne tehnike. Česta izmjena likovnih tehnika i materijala potaknut će dječji interes i prema likovnim aktivnostima i prema baštini, a istovremeno iskazujemo poštovanje prema različitim dječjim preferencijama i potrebama. Tako dopuštamo djeci pronalaženje onih tehnika likovnog izražavanja koje svakom individualnom djetetu najbolje odgovaraju kao predispozicija za razvoj likovnog jezika i vizualne komunikacije. Uporaba različitih materijala u likovnom procesu svakako utječe na razvoj divergentnog mišljenja djeteta što doprinosi i razvoju dječje kreativnosti.

3.1. Likovni materijali za poticaj razvoja likovne aktivnosti

Likovni materijal predstavlja osnovu za ostvarivanje određene ideje i namjere. Vrste likovnih materijala predlaže odgajatelj, uz usmjeravanje djece, organizacije sredine koja ih okružuje te postavljanje poticajnih pitanja za daljnji razvoj aktivnosti svrstava se u osnovne principe rada za početak likovne aktivnosti. Odgajatelj nudi djeci materijale koje ona samostalno istražuju te tako upoznaju različite vrste i načine njihove uporabe. Tijekom rada djeca spontano upoznaju svojstva materijala, tehnike rada s njima, ali isto tako odgajatelj može demonstrirati neki određeni postupak baratanja nekim materijalima, a sve to ovisi o motivaciji djece za tim materijalima (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010). Uzimajući u obzir suvremene paradigme, svaki odgajatelj treba i sam biti aktivni istraživač te otkrivati nove materijale koje nudi moderna tehnologija likovne umjetnosti, a koji pružaju djeci široke izražajne

mogućnosti. Treba uzeti u obzir dob djece i njihov stupanj razvoja te primjerenost likovnih materijala tim aspektima. Svakako treba obratiti pažnju na metodičku opravdanost i svrhu, odnosno cilj uporabe tih materijala (što se želi njima postići). Likovni materijali oplemenjuju razvoj likovnih sposobnosti i sam likovni izraz djece u procesu stvaralačkog rada te upravo o značajkama materijala ovisi visina pobuđenosti dječjeg zanimanja za rješavanje određenih likovnih problema. Prema Zupančič, Duh (2009) likovni projekti pokušavaju se realizirati s materijalima, alatima i sredstvima koji se koriste u svakodnevnom radu s djecom u vrtiću, umjesto skupe opreme i materijala. Odgajatelj treba pokazati snalažljivost u nabavi i pripremi materijala, primjerice, sakupljanju otpadnog materijala pomoću šire suradnje zajednice.

4. ULOGA ODGAJATELJA U LIKOVNIM PROJEKTIMA

U suvremenom odgoju i obrazovanju uvode se nove metode i tehnike rada te nova terminologija koju kvalitetan i educiran odgajatelj treba posjedovati u svom repertoaru sposobnosti. Prije svega, odgajatelj treba težiti cjeloživotnom učenju i obrazovanju, istraživanju vlastite prakse, razvijati osobne kompetencije, poticati socijalne interakcije djece. Nadalje, bitno je odgajateljevo promišljanje o prostoru i njegovo estetsko uređivanje kojim se iskazuje odgajateljeva implicitna pedagogija i koji će djeci omogućiti nesmetanu provedbu likovnih aktivnosti, ali i samih likovnih projekata (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010). Odgajatelj treba biti svjestan činjenice da je osjećaj za likovni red s jedne strane prirodan i urođen, dok s druge strane osjećaj za estetsko i lijepo je stečen odgojem. Osjećaj za likovni red je prisutan u svakom ljudskom biću, to je osjećaj za osnovna pravila likovnog uređenja, primjerice, dijete će uvijek krug nacrtati na sredini papira, dok će uvijek vazu staviti na sredinu stola. S druge strane, osjećaj za lijepo i estetsko je stečeno procesom učenja, jer dijete nema razvijen osjećaj za likovno vrijedno i kvalitetno (Zupančič, Duh, 2009). To znači da je uobičajeno da djecu privlače djela likovno nekvalitetna, zasićenost boja, pretjeranost i likovna neuređenost. Zapravo, dijete najviše privlače elementi koji sjaje i pružaju puno dojmova što zaokuplja njegove osjećaje. Tu nailazimo na jednu od važnijih uloga odgajatelja, a to je da razvija kod djece sposobnost uočavanja i prepoznavanja likovne kvalitete, odnosno sposobnost razlikovanja kvalitetnih djela od mnoštva onih likovno nekvalitetnih.

4.1. Važnost odgajateljeva poznavanja likovne umjetnosti

Odgajatelj treba posjedovati znanja i vještine iz područja likovnog izražavanja, znanja iz teorije oblikovanja, teorije umjetnosti te iz analize likovnih djela i povijesti likovne umjetnosti. Primjenjujući ta znanja u radu s djecom tijekom provedbe likovnih projekata, odgajatelj kod djece razvija likovne sposobnosti, njihovu osobnost, senzibilitet za likovne pojave, ukus, procjenu vlastitih vrijednosti, integraciju likovnih

vrijednosti u proizvode, odnosno provodi likovni odgoj (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010). Umjetničko područje pruža iznimne mogućnosti za uspostavljanje optimalnog balansa između intuitivne i intelektualne spoznaje, kao nadopunjujućih načina ljudskog razumijevanja života te razvoja estetskog senzibiliteta prema otkrivanju umjetničkih i prirodnih fenomena (Mendeš, Ivon, Pivac, 2012). Odgajatelj treba pripremati poticaje u aktivnostima na način da budu prepoznatljivi i preuzeti iz određenih znanosti ili umjetničkih grana. Ti poticaji trebaju biti prilagođeni odgovarajućoj likovnoj umjetnosti (crtanje, slikanje, grafika i kiparstvo), primijenjenoj umjetnosti i dizajnu (grafički dizajn i oblikovanje predmeta različite uporabe) i narodnoj umjetnosti. Nužno je da odgajatelj razvije svijest o terapeutskom učinku likovnih aktivnosti te isti ostvari u likovnim projektima. Putem likovnih aktivnosti, ali i likovnih projekata odgajatelj bolje upoznaje dijete i može pozitivno utjecati na njegov razvoj, jer djeca putem likovnih radova izražavaju svoje psihičko i socijalno stanje. Upoznavši dijete na taj način, odgajatelj može putem određenih likovnih aktivnosti u projektu djelovati preventivno te u smjeru korekcije negativnih psihičkih pojava. Prema Zupančiču i Duhu (2009) za provedbu likovnog projekta od odgajatelja se očekuje posjedovanje likovno-profesionalnih kompetencija kao što je osmišljavanje metodičkih strategija, što uključuje planiranje, pripremanje, organiziranje, realiziranje i evaluiranje procesa. Tako se cjelovito utječe na razvoj djece. Odgajatelj prilikom provedbe likovnih aktivnosti u projektu treba promišljati o sljedećem: koje poticaje ponuditi djeci za njihov likovni razvoj, koja likovna područja zastupiti, uključiti ravnomjeran odnos teorije i prakse te poznavati razvojna obilježja djece, što koja razvojna razina za pojedinu dob djeteta treba obuhvaćati. Odgajatelj treba biti svjestan da su djeca predškolske dobi više sklona praktičnom radu nego teoriji te da više rabe elementarna izražajna područja poput: crtanja, slikanja, kiparenja, a manje grafiku, primijenjenu umjetnost, arhitekturu te vizualne komunikacije. Odgajatelj ne treba biti obeshrabren tim činjenicama, već pokušati fleksibilno raditi s djecom najjednostavnije grafičke tehnike (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010) poput, primjerice, monotipije. Što se tiče teorijskog dijela, djeca mogu promatrati umjetnička djela i shvatiti temu, motive, tehnike bez dubljeg shvaćanja i uviđanja razloga za taj izbor. Također je važno da odgajatelj poštuje slobodu djece prilikom izbora sadržaja, vrednovanja svojih

postignuća, ali i likovno-tehničkih sredstava, jer slobodna osoba može uspostaviti slobodne međuljudske odnose.

Pravilan pristup poučavanju i odgoju putem likovne umjetnosti ne temelji se više samo na razvoju crtačkih vještina i vjernom prenošenju zadanog motiva na papir, odnosno usavršavanju koordinacije oka i ruke, što odgovara današnjem poimanju konvencionalnog ili akademskog pristupa (Balić-Šimrak, 2010). Talijanski pjesnik i filozof Corrado Ricci prvi je identificirao dječji crtež kao zaseban fenomen kad je na uličnim grafitima uočio iskrenost i originalnost dječjeg likovnog stvaralaštva. Na višim se dijelovima zida očitavao jasniji, detaljniji prikaz motiva koji je izradilo starije dijete, dok je na nižim dijelovima nespretnim potezima slično pokušalo nacrtati mlađe dijete. Godine 1887. Ricci objavljuje djelo *L'Arte dei Bambini (Dječja umjetnost)*, prvu knjigu koja je u potpunosti posvećena dječjoj umjetnosti (Anning, Ring, 2004).

4.2. Odgajateljeva uloga u kreiranju poticajnog okruženja

Od odgajatelja se očekuje da prikuplja, izrađuje i održava sredstva za rad s djecom te vodi brigu o estetskom i funkcionalnom uređenju prostora za izvođenje likovnih projekata. Uz to, potrebno je da vodi brigu da izrađena sredstva i prostor zadovoljavaju svakodnevne potrebe djece i potiču razvojne zadatke i razvoj u skladu s mogućnostima djece. Za vrijeme provedbe projekata važno je da odgajatelj dokumentira djecu, njihov rad, postupke, reakcije, izjave, teorije i slično. Na taj način uočava smjer razvoja aktivnosti u projektu, da li je interes djece ostao isti ili se promijenio, što je potrebno za daljnji razvoj projekta (koja sredstva, materijali, osobe i drugo), ali isto tako uviđa u kojim područjima se sam odgajatelj treba razvijati. Što se tiče nabave dodatnih sredstava, važno je da odgajatelj blisko surađuje s roditeljima, stručnjacima, stručnim timom kako bi osigurao dodatne materijale za svoje projekte (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010). Na odgajatelju je odgovornost da omogućuje djetetu bogato i inspirativno okruženje, da potiče, promatra i vrednuje djetetovu emocionalnu uronjenost i zainteresiranost dok stvara i izražava osjećaj čuđenja s kojim prolazi kroz svoja otkrića (Malaguzzi, 1997).

Odgajatelj prilikom sudjelovanja u projektima proživljava estetski doživljaj na način da zapaža vanjske, vidljive osobine likovnog djela, ali estetski doživljaj ovisi i

o sposobnosti za estetskim doživljajem, odnosno o uključenosti kreativnih sposobnosti odgajatelja. To znači da odgajatelj treba znati promatrati likovna djela, aktivirati psiholoških osobina uživanja u biti likovnog izraza. Svaki likovni projekt sadrži mnogo slojeva i sadržava brojne poruke, stoga odgajatelj treba steći brojno iskustvo i bogate spoznaje kako bi i njegov sud o likovnim djelima bio potpuniji i precizniji. Samim procjenjivanjem likovnih projekata od strane odgajatelja, djeca djelomično započinju uočavati stvaralačke razlike i različita postignuća. Na taj način razvija se opći potencijal djeteta i uvodi ga se u samu biti likovnog fenomena. Odgajatelj treba posvetiti pažnju da odabrana likovna djela predstavljaju i kulturnu baštinu okoline u kojoj djeca žive i u kojoj se vrtić nalazi. Stoga neki umjetnički poticaji koje odgajatelji planira koristiti u radu s djecom trebaju biti dio kulturne baštine, a njenim proučavanjem djeci se nudi mogućnost da razviju svoje sposobnosti povezane s gledanjem, mišljenjem, slušanjem, reagiranjem i izražavanjem. Odgajateljeva je uloga podržati razvoj tih sposobnosti kod djece putem primjerenih djela kulturne baštine koja će djeca doživljavati, istraživati i izražavati. Predstavljanje kulturne baštine djeci, ohrabrivanje djece da kažu svoj prvi dojam o doživljenoj baštini, usmjeravanje pažnje na uočavanje detalja, započinjanje rasprave o sadržajima kulturne baštine te poticanje likovnih aktivnosti na takvu tematiku bitna su pretpostavka za poticanje dječje kreativnosti baštinskim sadržajima (Kušćević, 2015).

Odgajateljeva prednost u provođenju likovnih projekata jest ta što poznaje svako individualno dijete, poznaje njihove sposobnosti i naklonosti, njihove slabe i jake strane te može lako prepoznati interes djece za određenim područjem koje će predstavljati bit likovnog projekta. Na taj način djeca će se svojevolumno uključivati u projekt i biti produktivni, jer taj sadržaj odgovara njihovim interesima, sposobnostima, spoznajama. Kroz suradnju djeca usvajaju i istražuju nove spoznaje i stvaraju nove teorije o svijetu koji ih okružuje.

4.3. Osobne, stručne i profesionalne kompetencije odgajatelja

Kao i ostale profesije, tako i odgajatelj treba posjedovati određena znanja i sposobnosti za ovaj posao. Prvenstveno, odgajatelj treba poznavati temeljna znanja iz psihologije (razvojnu psihologiju i psihologiju učenja). Odgajatelj treba biti dobar

model djeci u svim spektrima razvoja, ponajviše dobar model djeci u socijalnim kontaktima za usvajanje kvalitetnih socijalnih vještina i socijalnih kompetencija u rješavanju konfliktnih situacija. Odgajatelj treba pratiti događanja u javnom i kulturnom životu okoline u kojoj se dječji vrtić nalazi te zahvaljujući svojim kompetencijama osigurati kvalitetno organiziranje posjeta. Ti posjeti mogu uključivati posjet muzejima, izložbama, galerijama, ostalim kulturnim manifestacijama, ali isto tako i posjet umjetnika u ustanovu dječjeg vrtića. Na taj način odgajatelj približava djeci kulturno-povijesnu baštinu. Postoje dvije osnovne strategije ostvarivanja učinkovita odnosa integracije odgojno-obrazovnog djelovanja i kulturne baštine. S jedne strane potrebna je odgovarajuća i učinkovita izobrazba odgajatelja, a s druge razvijanje partnerstva između odgojno-obrazovnih i kulturnih ustanova. Odgajatelji trebaju raditi na svojoj edukaciji kako bi sebe osvijestili o višestrukoj vrijednosti upoznavanja djece s umjetnosti općenito te na temelju toga, u svoj rad uspješno implementirati kulturnu baštinu naroda kojem pripadaju. Isto tako, trebaju stvoriti svijest o potrebi da kroz praktične sadržaje odabiru motive za likovno oblikovanje koji odražavaju ljepotu kulturne baštine koja će nadahnuti djecu na kreativno izražavanje (Kušćević, 2015). Što se tiče osobnih kompetencija odgajatelja poželjnih za uspješniju provedbu likovnih projekata, važno je da je odgajatelj samopouzdana i topla osoba, bez negativizma, da je sposoban proizvesti originalne zamisli. Nadalje, odgajatelj treba posjedovati istraživački um koji ga navodi na uporabu različitih strategija i metoda rada u likovnoj kulturi, ali isto tako na poticanje djece da zadovoljavaju vlastiti istraživački nagon. Vrlo je važno da je odgajatelj empatičan, fleksibilan, entuzijastičan, s dobrim smislom za humor, kako bi zadovoljio različite potrebe svakog djeteta u likovnim projektima. Ukoliko posjeduje navedene osobine, odgajatelj djeci neće djelovati suhoparno, već zanimljivo, budući da unosi novitete u svoj rad; Pored toga, takav odgajatelj je snalažljiv, razumije djecu, dobro se priprema i organizira te vrlo dobro zna slušati djecu (Baldwin, 1993; prema Vizek Vidović, 2003). Odgajatelj, pored toga, treba biti pratitelj suvremene tehnologije te ne treba nastojati izbaciti njenu uporabu iz odgojno-obrazovne skupine, već nastoji iskoristiti njene prednosti i implementirati je u svoj odgojno-obrazovni rad na način koji će poticati cjelokupni razvoj djeteta, a isto tako i likovni razvoj. Uporaba multimedije svakako obogaćuje likovne projekte, no odgajatelj ne smije zanemariti važnost i ostalih prirodnih medija.

Najvažnije je da odgajatelj radi na vlastitom preispitivanju i otkrivanju svoje implicitne pedagogije te da svakodnevno nadograđuje svoje osobne i profesionalne kompetencije, a sve s ciljem unaprjeđenja kvalitete rada u odgojno-obrazovnoj skupini, odnosno predškolskoj ustanovi. Prema Herceg, Rončević, Karlavaris (2010), nakon što prepozna određeni likovni problem kod djece, odgajatelj treba pravovremeno reagirati i potaknuti djecu na njegovo rješavanje (omogućiti sredstva i materijale) te tako osigurati nastanak likovnog projekta. Uloga odgajatelja je bitno promijenjena, on više ne prenosi informacije i znanja, već potiče aktivnost djece koja su suodgovorni nosioci odgojno-obrazovnog procesa (Zupančič, Duh, 2009).

4.4. Suradnja odgajatelja s roditeljima

Roditelji predstavljaju primarne skrbnike djece te oni za odgajatelja predstavljaju bogat izvor informacija. Odgajatelji u njima mogu vidjeti suradnike tijekom provedbe projekata. Budući da je svaki roditelj jedinstvena osoba i ima svoje interese i zanimanja, odgajatelj u njima može vidjeti izvor pomoći, primjerice, oko prikupljanja materijala, sredstava i pomagala koji će osigurati financijsku, ekonomsku potporu s ciljem realizacije likovnog projekta. Isto tako, roditelji mogu iznositi svoje prijedloge i ideje odgajatelju za likovni razvoj djece (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010). Osim odgajatelja, i roditelji mogu profitirati od obostrane suradnje, primjerice, odgajatelj može najbolje savjetovati roditelja kako urediti dječju sobu, koje materijale osigurati djetetu za pružanje potpore djetetovom likovnom razvoju, koje lutkarske, kazališne predstave pogledati s djetetom, odnosno koje aktivnosti provoditi s djetetom u slobodno vrijeme. Odgajatelj, također može savjetovati roditelje u kontekstu likovno-estetskih značajki likovnih djela te im pojasniti razliku između onih umjetnički vrijednih i nevrijednih (kiča).

5. LIKOVNI PROJEKTI DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Likovni projekt jest sklop aktivnosti s određenom temom, koji se okvirno planira te osigurava ostvarivanje razvojnih zadataka koji će se u daljnjem, planiranom radu intenzivnije razvijati. Vrlo značajan aspekt za uspješnu provedbu projekta jest odgajateljev izbor metoda i principa kojima će se realizirati odabrani sadržaji projekta. U samom projektu odgajatelj i dijete trebaju biti u uzajamnom odnosu kako bi se postigao određeni rezultat u izvedbi i usvajanju određenog sadržaja. Likovni projekti predstavljaju postignuće u koji je uložena stvaralačka energija čovjeka (odgajatelja i djece). Odgajatelj i dijete u projekte ulažu svoju fizičku i duhovnu energiju te je sama vrijednost tog projekta uvjetovana njihovom energijom (intelektualnim i fizičkim naporom) (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010). Opći cilj likovnih projekata je cjelovit razvoj djeteta na kognitivnoj, razini, afektivnom i psihomotoričkom području te osobni i profesionalni razvoj odgajatelja. To se ostvaruje i međusobnoj interakciji djece i odgajatelja, ali i ostalih suradnika (Zupančić, Duh, 2009).

Za samu realizaciju likovnih projekata važno je osigurati povoljnu kulturnu i komunikacijsku klimu kojom se potiče likovni senzibilitet djece. Za ostvarivanje takve klime važno je osigurati dobre likovne materijale, pogodan prostor za rad, svjetlost, blizinu vode, sredstva, pomagala i slično (Karlavaris, 1991). Likovno-pedagoški projekt namijenjen djeci predškolske dobi treba uvažavati sve ciljeve i smjernice koje su propisane Nacionalnim kurikulumom ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, ali treba uvažavati i konkretne kurikularne zahtjeve vezane uz okruženje u kojem se provodi te odgojne planove. Posebno treba uvažavati suvremene likovno-pedagoške i likovno-didaktičke spoznaje (Zupančić, Duh, 2009). U svakom projektu, kao i ostalim likovnim aktivnostima, odgajatelj se treba pridržavati općih pravila, odnosno principa rada. Među najvažnijim principima izdvajaju se (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2012):

- princip kvalitete i odgojne usmjerenosti;
- princip slobodnog likovnog izražavanja;
- princip sistematičnosti i postupnosti uz uvažavanje zaštite životne sredine;

- princip svjesnosti i aktivnosti;
- princip primjerenosti dobi djeteta i individualnosti;
- princip zornosti i apstraktnosti;
- princip egzemplarnosti;
- princip jedinstva teorije i prakse.

Svi principi trebaju biti jednako zastupljeni i poštivani tijekom realizacije likovnog projekta u svrhu što kvalitetnijeg stjecanja znanja i učenja djece.

Nadalje, za realizaciju projekata neophodno je postojanje sredstava i pomagala, odnosno medija i multimedija u odgojno-obrazovnom radu. Odgajatelj, poznajući svoju skupinu, treba poznavati i likovne tipove djece i prema tom kriteriju i prema dobi koristiti odgovarajuće medije i multimedije. Trajanje i mjesto provođenja projekta, ali i svake njegove pojedine faze ovisi o interesu djece, mogućnostima izvedbe te o sadržaju likovnog projekta. Dužinu i prostor za izvođenje projekta i njegovih faza zajednički biraju odgajatelji i djeca (Zupančič, Duh, 2009). Takvim postavkama doprinose se produktivnom i kvalitetnom likovnom projektu kojeg će karakterizirati sloboda i dječja kreativnost, ne šablone; stvaranje novih spoznaja i iskustava djece, ali i odgajatelja, jače samopouzdanje, samopotvrđivanje, uspoređivanje s prijašnjim radovima, novi zaključci, kritički osvrti i slično. Samim tim, uočava se da likovni projekti doprinose razvoju osobnosti djeteta. Ako je odgajatelj vrlo kompetentan, on će znati stvoriti zabavni karakter, mogućnost spontanog učenja, odnosno doživljaj igre i zabave za vrijeme provedbe likovnih projekata, a djeca će istovremeno razvijati brojne sposobnosti, vještine, stavove, navike i drugo.

Kvalitetan likovni projekt počinje s motivacijom djece, jer je to njihova pokretačka snaga koja će ih voditi i usmjeravati da razvijaju projekt na vlastitu inicijativu. Na taj način oni zadovoljavaju svoju potrebu za stvaranjem. Također, ni u ovom aspektu ne smije se zaboraviti odgajatelj, odnosno njegovi stavovi prema dječjoj inicijativi koju on treba podržavati i dalje razvijati. Stvaralački poticaji u početku se odvijaju putem razgovora između odgajatelja i djece, zatim se mogu stvarati određeni, zanimljivi poetski, glazbeni ili neki drugačiji način izražavanja koji pobuđuje ideje ili osjećaje djece (Zupančič, Duh, 2009). Ako odgajatelj otkrije i postigne dobru

motivaciju djece, lako će se dogovoriti oko materijala i sredstava koje će koristiti u likovnom projektu. Na takav način, početak projekta predstavlja zajednički dogovor i suradnju. Ovakvim djelovanjem djeca će ostvariti autentična, originalna rješenja i produkte te ostvariti svoj puni potencijal jer im nije bilo naređeno bavljenje nekim sredstvima, već su svojom uključenosti i zainteresiranošću sama određivala tijekom aktivnosti. Zapravo je zadovoljenja njihova unutarnja potreba i vidljiv je neizravan utjecaj odgajatelja otkrivanjem motivacije djeteta za željenom aktivnošću. Sam proces stvaranja predstavlja određeni napor, ali motivacija djeteta za otkrivanjem novog preoblikuje stvaranje u spontani i lako ostvariv proces.

5.1. Razvoj novog pogleda na likovnu umjetnost kao doprinos razvoju likovnih projekata

Metodički pristup likovnoj umjetnosti te napuštanje tvrdog i konvencionalnog pristupa pripisujemo ocu kreativnog likovnog poučavanja, Franku Cizeku koji krajem 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća u Beču prepoznaje vrijednost i autentičnost dječjeg likovnog stvaralaštva. Tome u svrhu nastojao je omogućiti poticajnu stvaralačku okolinu i socijalnu atmosferu ohrabrivanja djece da rade prema vlastitoj mašti i ideji. I sam umjetnik-grafičar i suvremenik umjetnika secesije, 1897. godine otvara vlastitu školu u kojoj poučava vodeći se načelom: „Pustimo djecu da rastu, razvijaju se i steknu zrelost...“. Prostor u kojem su djeca provodila likovne aktivnosti bio je ispunjen isključivo dječjim radovima. Tako je stvoreno inspirativno ozračje, a osim toga Cizek je nastojao uvijek pružati bogatstvo likovnog materijala na izbor, ne služeći se reprodukcijama i uzorima umjetnika pri motivaciji. Svojim metodama Cizek je pridonio procesu stvaralaštva kao procesu razvoja osobnosti i slobode (Balić-Šimrak, 2010). Paralelno s njegovim revolucionarnim pristupom, u Italiji Reggio Emilia i Loris Malaguzzi promiču sličan program u predškolskoj pedagogiji i prezentiraju ga svijetu putujućom izložbom *Hunderd languages of Children (Stotinu jezika djece)* koja se temelji na spontanoj ekspresiji i kreativnosti djeteta bez uplitanja odraslih. Takva spontanost se temeljila na snažnom prethodnom iskustvu kroz istraživanje i motiva i tehnika. Oba pristupa promoviraju ideju spontanog dječjeg izražavanja koje ima svoju estetiku i umjetničku vrijednost koja zaslužuje priznanje (Malaguzzi, 1997).

Polovicom 20-tih godina, Jean Piaget je predstavio svoja razmišljanja o razvoju dječje spoznaje u knjigama *The language and thought of the child (Jezik i misli djeteta)* te *The child's conception of the world (Djetetovo razumijevanje svijeta)*. Prema Piagetu, razvoj djeteta će se odvijati optimalno ukoliko ono može samostalno, slobodno i aktivno istraživati svijet oko sebe, jer tako izgrađuje sebe kao individuu (Vasta, Haith, Miller, 1998.). Iz tog razloga, likovne aktivnosti u kojima dijete manipulira predmetima, postavlja i provjerava hipoteze, isprobava različite načine dolaska do cilja ili zaključka, doprinose cjelovitom razvoju djeteta. Stoga se zajedno s Piagetovim temeljima razvojne psihologije javio interes za dječji crtež. Za crtanje se počelo govoriti da je to jedan od najiskrenijih načina kojima dijete izražava svoje osjećaje i razmišljanja te da kreativni likovni izraz može predložiti unutrašnji svijet osobe (Bodulić, 1982).

Sredinom 20. stoljeća Herbert Read, utjecajni pisac, pjesnik, povjesničar umjetnosti i borac za dječja prava, izdaje djelo *Education Through Art (Obrazovanje kroz umjetnost)* u kojem zagovara potpuno drukčiji pristup cjelovitom odgojno--obrazovnom sustavu u kojem umjetnost može pridonijeti sasvim drukčijem pristupu življenja. On tvrdi da se bez umjetničkog, odnosno stvaralačkog iskustva čovjek ne može otvoriti prema svijetu, niti se svijet bez umjetnosti može otkriti čovjeku (Read, 1943). Elliot W. Eisner, stručnjak u području likovne pedagogije, 70-tih godina zalaže se za pristup u kojem naglašava važnost učenja iz vlastitih iskustava i rada na temelju duhovnih, emocionalnih, psihičkih i fizičkih potreba osobe koja stvara. Prema njemu likovni pedagog i svaka osoba koja provodi likovne aktivnosti s djecom ima osnovnu funkciju osiguravanja optimalnih i poticajnijih uvjeta potrebnih za nesmetano likovno stvaralaštvo djeteta. Eisner se također smatra da do promjene položaja umjetnosti u nacionalnim kurikulumima dolazi promjenom stava odraslih prema područjima likovnosti (Eisner, 2004).

5.2. Značajke likovnih projekata

Likovni projekti mogu biti utemeljeni na različitim osnovama. Prva osnova je likovnost koja uključuje da se projekt fokusira na bavljenje likovnim jezikom, primjerice, fenomenom boje, crte, odnosa svijetlo-tamno, prostorom i slično. Druga

osnova svodi se na integrativan pristup što znači da likovni projekt povezuje likovne sadržaje i druga odgojna područja. Treća osnova odnosi se na estetsku, odnosno umjetničku komponentu (Zupančič, Duh, 2009). Razmatrajući društvene procese kao posljedice kulturnog djelovanja, kao dodatna osnova likovnih projekata navodi se kultura i kulturna baština jer se ni jedno učenje ni spoznaja ne mogu razumjeti izvan kulture i vremena u kojem javljaju, način učenja je uvijek dio ili izraz kulture i vremena. Time se dolazi do ideje upoznavanja i razrađivanja kulturne baštine putem likovnih projekata (Kale, 1982). Na taj način kultura u likovnim projektima uključuje vlastiti angažman djeteta u njenom primanju i prenošenju te se istovremeno stvaraju preduvjeti za kontinuitet i opstanak vrijednosti kulture u daljnjem odrastanju djeteta jer je ono steklo doživljaj i iskustvo kulture (Kuščević, 2015). Prilikom aktivne uključenosti djece u likovne projekte ispunjava se jedan od najvažnijih elemenata kulturne transmisije, a to je proces učenja putem kojega djeca osiguravaju očuvanje kulturne samosvijesti i putem kojeg svako dijete postaje funkcionirajućim članom društva i njegove kulture (Ogbu, 1989). Dakle, odgajatelji mogu putem likovnih projekata unijeti kulturnu baštinu u život djece rane i predškolske dobi na jedinstven način. Likovno stvaralaštvo obogaćeno elementima kulturne baštine predstavlja specifičan medij spoznaje svijeta i vizualne stvarnosti prvenstveno njihove okoline, a zatim i šireg svijeta. Preko tog moćnog medija uvodimo djecu u promatranje i doživljavanje likovnih pojava i likovnih djela koji su dio kulture, u svijet likovnih ideja i likovne pismenosti, likovnih znakova i poruka cjelokupne kulturne baštine (Brajčić, 2002). Sadržaji likovnih projekata mogu proizlaziti neposredno iz likovne umjetnosti. Takvi projekti koji sadržaje pronalaze u likovnoj umjetnosti mogu biti utemeljeni na (Zupančič, Duh, 2009):

- obradi samo jednog umjetnika (Pablo Picasso, Leonardo da Vinci i drugi);
- obradi određenih likovno-umjetničkih razdoblja (renesansa, romantizam i slično);
- obradi određenih motiva (mrtva priroda, portret, životinje...);
- određenom likovnom području ili određenoj likovnoj tehnici (akvarel kao sredstvo izražavanja, materijali za oblikovanje u kiparstvu...);

- obradi drugih specifičnih vidova likovne umjetnosti, odnosno likovnog izraza (apstraktnost u likovnoj umjetnosti, grafika kroz stoljeća, plakat...).

Važno je da odabrani sadržaji budu dio kulturne odnosno umjetničke baštine, kako bi se djeci osigurao doticaj s bogatim i raznolikim izborom svih navedenih utemeljenja, jer se tako ostvaruje duhovno bogaćenje djece. Kvalitetna umjetnost obogaćuje život djeteta na svim razinama: na kognitivnoj razini djeca upoznaju umjetnine, različite umjetničke stilove, te načine likovne interpretacije; na stvaralačkoj razini djeca uočavaju raznolike, izvorne, na drugačiji način obrađene motive; na emocionalnoj razini djeca razvijaju afektivno doživljavanje i emocionalno prihvatanje umjetničkih poruka; na duhovnoj razini dugotrajno i konstantno doticanje s estetskim i kulturnim produktima, čime se širi duhovnost, razvijaju osobne karakteristike i estetsko shvaćanje. Umjetnost u djetetu razvija osjećaj za lijepo, istinito, značajno i neverbalno (Zupančič, Duh, 2009).

5.3. Povezanost učenja i likovnih projekata

Sam proces stvaranja tijekom likovnih projekata uključuje znanje i iskustvo koje je dijete steklo učenjem, odnosno istraživanjem svoje okoline. Istraživanjem u realizaciji projekta dijete upoznaje nova rješenja, razvija nove ideje, ali isto tako usmjerava se na nove prepreke, nove probleme za koje će pokušati prilagoditi postojeće znanje kako bi ih uspješno savladalo i riješilo. Na taj način dijete stvara nove tehnike rješavanja problema, a ujedno ono realizira projekt na originalan način, stvarajući vlastiti produkt. Dijete razmišljanjem neograničeno kombinira poznate činjenice u neke nove spoznaje, što znači da stvara neke novine, bavi se stvaralaštvom. Dakle, dijete nailazi na određeni likovni problem, prikuplja informacije o njemu koje mu mogu pomoći u njegovu rješavanju te slijedi istraživačka aktivnost djeteta kojom ono spaja spoznato u novo otkriće. To ukazuje da su učenje i stvaralaštvo u međuovisnosti (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010). Osnovni izraz u ranoj i predškolskoj dobi djeteta je igra koje predstavlja i njegovu pokretačku energiju za razvoj misli i spoznaja, koje u sinergiji s djetetovom likovnom aktivnošću potiču stvaralaštvo. U tom procesu „stvaranja stvaralaštva“ tijekom igre, dijete otkriva i

usvaja osnovne etičke vrijednosti, osobine i svojstva umjetničkog djelovanja (Kelava, 2006). Stoga se može govoriti o stvaralaštvu kao djetetovoj urođenoj tendenciji razvoja jer kod djeteta postoji prirodni interes za okolinom, za njenim istraživanjem i otkrivanjem te preradom iskustva, a jedan od načina je likovnim stvaralaštvom. Prilikom takvog stvaralaštva, dijete izražava kreativno ponašanje kao rezultat divergentnog procesa mišljenja i različitosti u nalaženju odgovora na istu situaciju. Upravo likovni projekti omogućuju djetetu igru putem koje ono ostvaruje stvaralačku preradu objektivnog i realnog. U njima dijete fleksibilno organizira poznate dijelove na nov i izvoran način što je i bit umjetničke aktivnosti (Šagud, 2002). U dječjoj istraživačkoj igri, jednako kao i u likovnim projektima, dolazi do novih tvorba, preokreta, novih pravila uporabe sredstava i materijala, dopunjavanja, dorađivanja i provjeravanja što dalje potvrđuje tezu međuovisnosti učenja i likovnih projekata (Miljak, 1996).

6. VAŽNOST LIKOVNIH PROJEKATA

Sama provedba likovnih projekata uključuju poticanje i razvoj mnogobrojnih sposobnosti koje uključuju: zapažanje, usporedba, analiza, vizualno i verbalno pamćenje, razvoj mašte, kombiniranje, mišljenje i kreativno mišljenje, emocije, ustrajnost, samostalnost, tehnička spretnost, socijalna komunikacija, uvažavanje ostvarenih vrijednosti druge djece, poštovanje umjetničkih djela drugih naroda i kultura i drugo. Ako želimo integrirano poticati ove sposobnosti likovnim projektima, potrebno je poznavati osnove likovne kulture i likovnih aktivnosti u radu s djecom rane i predškolske dobi. Likovni projekti nude mnoge prilike za ostvarivanje opće odgojnih ciljeva, primjerice, sposobnost kreativnog rješavanja problema, usklađivanje individualnih i grupnih zadataka, kvaliteta života, očuvanje kulturnih vrijednosti i tradicije i slično (Zupančič, Duh, 2009). Svakim projektom odgajatelj postavlja određene zadaće koje nastoji ostvariti putem njegove realizacije. Najčešće se radi o upoznavanju s likovnim materijalima i tehnikama, poznatim likovnim djelima i umjetnicima; stvaranju pozitivnog odnosa prema umjetnosti i umjetničkim vrijednostima, radu, upornosti, samostalnosti; stvaranju osjetljivosti za crte, boje, oblik, teksturu, ritam, simetriju i ostale elemente likovnog jezika. Nadalje, zadaće se mogu odnositi na razvijanje psihofizičkih funkcija djeteta, osjeta vida, dodira, razvoja fine motorike muskulature šake, razvoj početne osjetljivosti za volumen i prostor putem modeliranja, odnosno osjetljivosti za prostorne odnose i orijentaciju u prostoru. Povrh toga, likovni projekti očituju svoju važnost i u razvoju mišljenja, pamćenja, percipiranja, ali i socio-emocionalnog razvoja (mašta, emocije, interes). Što se tiče kulturne baštine, likovnim projektima mogu se ispuniti mnoge zadaće, primjerice, upoznavanje djece s njihovom neposrednom okolinom i njenim znamenitostima, upoznavanje svoje zemlje, drugih zemalja, kontinenata, različitosti u svijetu (rase, religije i slično), životinja iz različitih dijelova svijeta; razvijanje svijesti o vrijednostima zavičaja. Budući da likovni projekti integriraju sva područja djetetovog razvoja, bitno je naglasiti i integraciju jezičnog kurikulum, jer se može postaviti zadaća projekta koja će se odnositi na bogaćenje dječjeg rječnika novima pojmovima, poticanje komunikacije, jačanje socijalne interakcije i vještine (Herceg i sur., 2010).

U osmišljavanju najprikladnijih metodičkih pristupa u primijeni likovnih aktivnosti usmjerenoj na integriranost i djeteta nezaobilazan i temeljni dio čine različite kreativne likovne igre i kreativne likovno-vizualne aktivnosti čiji su sudionici i (su)stvaraoci djeca. Djeca posjeduju mogućnosti improvizacije, umjesto mehaničke rutine odgajatelja; mogućnosti imaginacije gdje je djeci dopušteno izraziti "iskrivljenu stvarnost", stvarajući stvari "veće od života", čime stvarnost, paradoksalno, postaje jasnijom. Likovni projekti u kojima su djeca sukonstruktori pruža djeci otvoren pristup razvoju percepcije, likovnom izražavanju doživljaja i osobnih iskustava, odnosno transformaciji iskustva i doživljaja iz nevizualne u vizualnu formu s punom slobodom. Korištenje likovnih materijala koja su birana na dječju inicijativu ili odobrena od strane djeca, a odabrana od strane odgajatelja, kao medija s kojima je moguće izraziti doživljaj i (ili) misao, odnosno analizirajući ih (materijali postaju mediji kada su u službi medijacije, tj. prijenosa misli, poruke, doživljaja) doprinosi se buđenju intrinzične motivacije čija je posljedica osjećaj radosti i zadovoljstva stvaranja (Mendeš, Ivon, Pivac, 2012). Isto tako vrlo važna zadaća odnosi se na poticanje djeteta da viđeno i doživljeno transformira u različite oblike kreativnog izražavanja, odnosno da preradi svoje iskustvo u materijalni oblik. Stoga možemo reći da likovno stvaralaštvo u projektima potiče koncentraciju u dužim vremenskim intervalima, jer djeca doživljavaju zanesenost i čudesnu obuzetost. Prema Šarančić (2014), takav osjećaj ugođe nastaje kao rezultat djetetovog usmjeravanja pažnje, duboke uključenosti i udubljenosti u zadatak koji mu je nenaporan, već zanimljiv. Dijete je sebi postavilo jasne ciljeve i rezultate koje želi postići pri čemu nestaju svakodnevne frustracije i brige te se mijenja pojam o protjecanju vremena.

6.1. Integrirani aspekt likovnih projekata

Suvremeno shvaćanje djeteta i njegovog učenja obuhvaća uvjerenje da je potrebna integracija svih razvojnih područja u aktivnostima pa tako i za vrijeme provedbe likovnih projekata. Djeca aktiviraju sva područja svog razvoja prilikom otkrivanja novog u životu, znanosti pa tako i umjetnosti. Ona koriste tjelesni sposobnosti (snagu, brzinu i spretnost), socijalne i emocionalne aspekte razvoja (uspostavljaju odnos prema živoj i neživoj prirodi; prema sebi i drugima), aspekte

kognitivnog razvoja (mišljenje i govor) te aspekte stvaranja (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010). To znači da njihovo djelovanje u svim aspektima treba promatrati u međuovisnosti. Integrirani aspekt, dakle, odnosi se na povezivanje dječjih kompetencija u različitim umjetničkim područjima, mogu se istovremeno razvijati intelektualni procesi te jezično, glazbeno i likovno izražavanje. Povezivanje će biti dublje ako se ostvari emocionalni doživljaj djeteta, estetski izraz ili literarni izraz neke teme, čak i provedba neki tjelesni pokreta kojim će se dijete dublje unijeti u samu problematiku. Na taj način dolazi do visoke razine svjesnosti djece o jedinstvenosti svijeta, u kojem su različiti odnosi međusobno ovisni. Važno je da se likovni projekti ne provode izolirano, već u integraciji i povezanosti s drugim ljudskim djelatnostima. Gardner, Kornhaber, Wake (1999) smatraju da većom integracijom sadržaja vizualnih umjetnosti u likovnim aktivnostima (projektima) možemo pomoći većini djece koja ne ostvaruju dobra postignuća u matematici i jeziku, iako su prosječno inteligentni i nemaju teškoće u učenju. Tako se djeci omogućuju da aktiviraju sva svoja osjetila, oni tako mogu vidjeti, činiti ili manipulirati i ostvaruju razvijanje ostalih kompetencija. Na taj način se aktiviraju vizualne i taktilne mogućnosti učenja. Ovakvo učenje je vrlo korisno i potrebno djeci koja teže uče slušanjem, a bliže im je vizualno-prostorno i motoričko učenje.

6.2. Razvoj kreativnosti putem likovnih projekata

Bavljenjem likovnim aktivnostima, a posebno likovnim projektima potiče se fokusiranje, odnosno, usmjeravanje pažnje, opuštanje cijelog organizma i lučenje hormona sreće, upotreba različitih materijala prema potrebi djeteta, rješavanje problema koje donosi likovni proces, eksperimentiranje i traženje novih spoznaja. Stoga se može zaključiti da učestalo bavljenje likovnim aktivnostima dovodi do bolje koncentracije, pridonosi razvoju divergentnog mišljenja, a samim time i kreativnosti; općenito rezultira kvalitetnijim življenjem. S obzirom na to da se dijete i bez posebnih intervencija i uplitanja odraslih osoba upušta u likovno stvaranje, uočava se da je ključno osigurati djetetu, što više mogućnosti da se likovno izražava i da istražuje likovne materijale s jedne strane, kao i nenametljivo ukazivati na mogućnosti koje likovnost može pružiti, odnosno različite likovne tehnike s druge strane. Nekoliko je

osnovnih aspekata koji se odnose na kreativnost djeteta te njenog podržavanja i razvijanja, primjerice:

- uvažavanje i prihvaćanje dječjeg autentičnog likovnog izraza u skladu s razvojnim karakteristikama dobi djeteta;
- omogućavanje pristupa raznolikim likovnim materijalima i tehnikama likovnog stvaralaštva;
- osiguravanje vremena i prostora za likovne aktivnosti;
- omogućavanje djetetu da usvoji posebne likovne vještine kad su u pitanju likovni materijali i likovne tehnike;
- upoznavanje djeteta s likovnom umjetnošću putem slikovnica, reprodukcija, posjeta galerijama i muzejima (Balić-Šimrak, 2010).

Jedna od dobrobiti likovnog stvaralaštva je razvoj kreativnosti (Lindström, 2009; prema Šarančić, 2014). Za razvoj kreativnosti putem likovnih projekata važno je da su odrasli uključeni u likovni proces na način da su spremni odgovoriti na poruku koju im dijete šalje, obratiti pozornost i naglasiti važnost pojedinog dječjeg uratka. Također, poticajno je da odgajatelj pruži priliku svakom djetetu da se izražava na način da slobodno može izreći vlastito mišljenje, komentar ili ideju što je stvorilo. Najbolje rezultate postizemo kad s djecom sjednemo u krug i tijekom razgovora svakom djetetu dajemo priliku da izrazi svoje mišljenje. To je zapravo način njihove refleksije svog rada, ali i rada drugih. Uz to, djeca uviđaju da imaju priliku reći što misle te se uče strpljivo čekati, slušati tuđa mišljenja (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010). Ovakvim postupkom se kod djece stvara osjećaj važnosti i zadovoljstva, što uvelike utječe na samopouzdanje koje se potom odražava i u likovnim uradcima. Njihovo samopouzdanje je vrlo važan čimbenik koji im pruža zadovoljstvo svojom osobinom ličnosti i ne pokušavaju je mijenjati, što znači da djeca u potpunosti gube potrebu da kopiraju radove druge djece već stvaraju svoja inovativna i originalna djela. Omogućujući djeci da stvaraju samostalno, neopterećeno, bez šablona i bez intervencije odraslih, na površinu izranja dječji unutarnji svijet, a samim time i prilika da odrasli upoznaju dijete i uče od njega. U ozračju uzajamnog poštovanja potrebno je razvijati i međusobnu komunikaciju među djecom kako bi sami promišljali kulturu i slobodno između sebe izmjenjivali i razvijali likovne ideje. Upravo takva

komunikacija među djecom daje nam povratnu informaciju o našem i njihovom radu, jer je dječji interes najbolji pokazatelj koliko određena aktivnost zadovoljava njihove potrebe ili ih sputava u likovnim realizacijama što može dovesti do gubitka interesa za likovnim izražavanjem.

Kreativnost se može razvijati putem likovnih projekata poticanjem znatiželje i istraživanja jer se time pobuđuje osjećaj čuđenja i divljenja koji je glavni za razvoj kreativnosti. Kada dijete doživljava taj osjećaj, u kreativnom stvaralaštvu dolazi do odsustva rastresenosti i brige te se stvara balans između izazova i vještina. Stoga je potrebno imati na umu da se u odgoj i obrazovanje uvede što više mogućnosti za trenutke zanesenosti, kako se znatiželja i interes kod djece ne bi ugasili.

7. PLANIRANJE I DOKUMENTIRANJE LIKOVNOG PROJEKTA

Projektno planiranje započinje uočenim interesom djece za određeni likovni problem kojim se pokušava doći do njegovog rješenja. Za to je potrebno planiranje i izvođenje pojedinačnih zadataka. U projektnom radu do izražaja trebaju dolaziti faze igre, stvaranja i rada te je iste potrebno i dokumentirati. Planiranje obuhvaća okvirno promišljanje vremena, sadržaja i materijala za rješavanje problema, koji se mogu mijenjati u skladu s promjenom interesa i potreba djece. Proces dokumentiranja uključuje opisivanje procesa rada, „arhiviranje“ likovnih radova djece, uočavanje nastalih problema, posebnih postignuća, odnosno evidentiranje cjelokupnih rezultata projekta. Za detaljniju razradu dokumentacije potrebna je zajednička evaluacija odgajatelja (Zupančič, Duh, 2009). Planiranje projekta uključuje i informiranje odgajatelja o pojedinačnim likovnim problemima kako bi o njima stekli potrebna znanja, jer je za razumijevanje, primjerice, određenih likovnih djela ili umjetnika potrebno posjedovati i određene stručne spoznaje. Kada odgajatelj vrednuje određeno umjetničko djelo koje će ponuditi kao osnovu za poticanje daljnjeg razvoja projekta, on treba biti upoznat s likovnim elementima i strategijama, bojama, oblicima, ritmovima, harmonijom, dubinom slike i drugo. Odgajatelj treba planirati koja će umjetnička djela, umjetnički poticaji odgovarati djeci i njihovom problemu. Pristup odgajatelja likovnim projektima treba izražavati vrijednosti odgojno-obrazovnih koncepcija koje se zasnivaju na suvremenim teorijama i refleksijama na odgojno-obrazovnu praksu, a koji uvažavaju i odražavaju kulturni identitet okruženja svake ustanove, koji se trebaju kontinuirano propitivati, razvijati i nadograđivati zajedno s djecom.

7.1. Priprema za provedbu likovnog projekta

Na početku realizacije likovnog projekta važno je da odgajatelj zastupa stav povjerenja prema djeci, da vjeruje u njihove mogućnosti uspješnog rješavanja likovne ideje ili problema. Takvim pristupom iskazuje svoju implicitnu pedagogiju što znači da djecu tretira kao ravnopravne članove koji su sposobni samostalno istraživati,

provjeravati i ostvariti svoj likovni cilj, koji istovremeno ispunjava i dio ciljeva likovne kulture (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010). Od pripreme odgajatelja za ostvarivanje likovnog projekta važno je da ponudi djeci likovne materijale, pedagoški neoblikovane materijale, pomagala i sredstva koja će ona koristiti u svom radu. Odgajatelj treba predložiti više likovnih tehnika od kojih će djeca odabrati samostalno onu koja ih najviše interesira ili zamišljenoj aktivnosti. Odgajatelj bi trebao na početku projekta provoditi razgovore i promatrati diskusiju djece o ponuđenim materijalima, fotografijama, umjetničkim djelima, uočavati dosadašnje iskustvo djece i njihove spoznaje te tako zaključivati o stupnju razvoja djece. To ujedno znači da takav razgovor može poslužiti i kao utvrđivanje motivacije djece za učenim interesima od strane odgajatelja. Pripremajući prostoriju za likovne aktivnosti važno je da odgajatelj vodi računa da svako dijete može imati svoje mjesto i slobodan prostor za bavljenje aktivnošću i da pritom vodi računa o tome što bi se moglo promijeniti, dodati, novo napraviti i ponuditi.

7.2. Ciljevi likovnih projekata u radu s djecom rane i predškolske dobi

U aktivnostima koje se provode u sklopu likovnih projekata mogu se ostvarivati određeni ciljevi. Postoji široki spektar ciljeva i njihovog kombiniranja pri čemu naglasak treba biti na spontanom i slobodnom likovnom izražavanju (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010):

❖ Kod neposrednog doticaja djece s umjetničkim likovnim djelima, djeca se upoznaju s djelima raznolikim umjetnika, njihovim stilovima i obilježjima razdoblja u kojem su nastala. Dakle, ciljevi likovnih projekata mogu uključivati upoznavanje sa suvremenom likovnom umjetnosti te oslobađanje od šablonskog pristupa najčešćih motiva u predškolskom razdoblju. Značajan likovno-pedagoški cilj projekta mogao bi biti razvoj specifičnog likovnog izraza, obogaćivanje izraza različitim stilovima, primjerice, osim realističnih elemenata unijeti i elemente kubizma u djetetov izraz.

❖ U odnosu na boje, ciljevi se mogu odnositi na načine miješanja boja, uočavanje tamnijih i svjetlijih tonova te njihovog djelovanja, zatim uočavanje gustoće boje i slično. Kako bi ti ciljevi bili efikasniji, tijekom aktivnosti i likovnog izražavanja postavljaju se ograničene palete boja kako bi se dijete postupno upoznavalo sa

svijetom boja. Upotreba cijele palete boja umjerena je na opći razvoj osjećaja za boje te njihove međusobne odnose. Miješanjem pojedinačnih boja djeca se upoznaju sa zakonitostima osvjetljenja i zatamnjenja toplih ili hladnih boja, njihove međusobne interakcije.

❖ Prilikom razvijanja estetskog osjećaja, tijekom projekata odgajatelj se može osvrnuti na elaborativne sposobnosti, odnosno postaviti za cilj razvoj misaonih sposobnosti. Kako bi se potaknuo razvoj tih sposobnosti kod djece treba potaknuti pripremu nacрта za rad, pripremu materijala, sredstava za rad, što nam je sve potrebno, razmisliti kako od predmeta za svakodnevnu upotrebu napraviti likovni element i slično. Raznolikošću materijala djeca upoznaju razlike između njih, njihove osobine (hrapavo, glatko i drugo) te aktivnom uporabom osjetila dodira upoznaju taktilno-vizualne fenomene, razvija finu motoriku, razvija osjećaj za volumen i drugo. U trenutku kada dijete izabere predmet, postaje nositelj novog likovnog izraza te dijete predmet promatra u njegovoj novoj funkciji.

❖ Putem likovnih projekata ostvaruje se razvoj fleksibilnosti, sposobnosti djeteta da prelazi iz jedne u drugu zamisao, da materijale i sredstva upotrebljava u različitim ulogama. Također, ostvaruje se razvoj fluentnosti, koja se očituje u bogatstvu zamisli, motiva i upotrebe likovnih sredstava. Ovdje se očituje i značaj cilj koji je usmjeren na to da djeca spoznaju istinsku vrijednost likovnog rada koji je usmjeren na proces, a ne na rezultat (uradak). U postizanju tog cilja važno je da odgajatelj i djeca spoznaju da slučajnosti, pogreške, mrlje, zabune predstavljaju dio stvaralaštva.

❖ Prilikom slikanja po uzoru na određena umjetnička djela odgajatelj može ostvariti cilj koji se odnosi na razvoj gradnje kompozicije u boji, razvoj osjećaja za gradnju likovne kompozicije i slično. Prilikom crtačkih ostvarenja razvija se osjećaj za linearni izraz, za likovnu predodžbu, za likovno pojednostavljenje i drugo. Njegovanje likovnog izraza kod crtanja je elementarni cilj likovnog odgoja jer je crtački izraz temelj za razumijevanje likovnih ostvarenja i osnova daljnjeg razvoja likovnog izražavanja kod djeteta.

7.3. Evaluacija likovnih projekata u radu s djecom rane i predškolske dobi

Evaluacija najčešće započinje metodom razgovora i estetskom komunikacijom između odgajatelja i djece. Vrednuju se reprodukcije, izabrane prema načelu kvalitete, koje odgajatelji s djecom promatra i uspoređuje. Razgovori trebaju biti usmjereni na oblikovnu stranu likovnih radova te buđenje estetskog doživljavanja umjetničkih djela. Doživljaj likovnog djela ovisi o dobi djece i o njihovom afinitetu prema pojedinim likovno izražajnim sredstvima. Djeca i odgajatelj opažaju likovne zamisli koje su se realizirale u uradcima, a realizirano likovno iskustvo izražavaju riječima (Zupančič, Duh, 2009). Dakle, vrednovanje se treba provoditi putem komunikacije u kojoj prevladava metoda estetske komunikacije te metode širenja i elaboriranja likovne senzibilnosti (Duh, 2004). Djeca trebaju imati mogućnost komentiranja svoji radova i radova druge djece. Radovi djece ne svrstavaju se u umjetnička djela, ali neovisno o tome, možemo upotrijebiti ista oblikovna načela za vrednovanje. Oblikovna načela potrebno je objektivizirati. Naposljetku, ovakvom evaluacijom uspostavlja se dijalog između pedagoških djelatnika (odgajatelja i stručnih suradnika), djece, likovnih radova i ciljeva likovno-stvaralačkog rada.

8. ZAKLJUČAK

Provedba i trajanje likovnog projekta u vrtiću sadrži mnogobrojne dobrobiti za razvoj djeteta, a pronalaze se u poticanju njegove autonomnosti, pravu na vlastiti izraz i unošenje osobnog stava te stvaranju preduvjeta stvarne demokratičnosti. Važnost likovnih projekata u vrtiću nalazi se u njegovoj realizaciji koja se temelji na poticanju likovnih sposobnosti, ali i ostalih sposobnosti koje čine sastavni dio djetetovog razvoja. Socijalni i društveno-ekonomski čimbenici uvelike utječu na uspješnost provedbe likovnih projekata, na njegovo prikazivanje u najljepšem svjetlu. Svaki likovni projekt ukazuje na neku ideju ili percepciju stvarnosti koja je vođena dječjom spoznajom o svijetu i njihovom aktualnom iskustvu.

Važno je voditi računa da se prilikom osmišljavanja i provedbe likovnih projekata vodi briga o očuvanju zdravlja djeteta, razvija pozitivna slika o sebi, pozitivan odnos prema likovnom radu, razvijaju socijalne interakcije u aktivnostima, razvija sloboda izražavanja, radoznalosti i kreativnosti, ali i da djeca zadržavaju otvorenost prema sredini i okolini u kojoj odrastaju. Upravo takav slobodan pristup, fleksibilnost i pozitivnost ovise o stručnoj osposobljenosti odgajatelja, ali i o organizaciji vrtića. Budući da nije naveden konkretan program rada, odgajatelji zajedno s djecom sami osmišljavaju i realiziraju likovne projekte ovisno o dobi, razvojnim potrebama te uvjetima rada.

Odgajatelj treba biti interdisciplinarni stručnjak s bogatom spoznajom o metodičkim pristupima djeci. On predstavlja bitan čimbenik uspješnosti likovnog odgoja i obrazovanja djece rane i predškolske dobi, a samim time i likovnih projekata koji čine sastavni dio tog odgoja. Ako odgajatelj stvori pozitivno ozračje u svojoj odgojno-obrazovnoj skupini, potaknut će djecu na slobodno likovno izražavanje kako bi izrazili svoj puni potencijal; potaknut će realizaciju ideja raznovrsnim i privlačnim materijalima te maksimalno stimulirati njihove kreativne sposobnosti. Povrh toga, odgajatelj treba biti svjestan da je djeci potrebno priuštiti vrijeme za istraživanje (igru i učenje) materijala, eksperimentiranje s njima i njihovim mogućnostima oblikovanja, ali i ravnomjerno izmjenjivanje različitih tehnika (likovnih područja).

Mnoge likovne aktivnosti, likovne tehnike i pristupi stvaranju trebali bi postati konstanta likovnog rada kako bi se poboljšala likovno-pedagoška praksa, postigla

promjena mišljenja i djelovanja odgajatelja u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Likovne aktivnosti i likovno stvaralaštvo trebali bi dobiti više prostora u sustavima odgoja i obrazovanja jer u svakom ljudskom društvu slika je sredstvo komunikacije zbog mnogobrojnih mogućnosti izražavanja ideja, osjećaja, osjeta, pojmova kao i činjenice da omogućuje refleksiju o različitim dimenzijama stvarnosti. Uz pomoć likovnih projekata djeca svijet doživljavaju i spoznaju kroz sliku, konkretan uradak, kroz vlastito istraživanje, kroz vlastiti kreativan angažman pri čemu je iznimno važna uloga odgajatelja. U suvremenim odgojno-obrazovnim sustavima uloga odgajatelja je holistički pristupiti obrazovanju te kompetentno poticati razvoj sposobnosti djece, odnosno utjecati na usvajanje novih znanja, vještina, sposobnosti, vrijednosti i stavova kojima će dijete moći pristupiti izazovima suvremenog društva znanja i promjena.

"Shvatimo li umjetnost kao 'prirodni ljudski jezik', tada ga možda treba podučavati kao jezik, kao 'živi jezik'" (Haymana,1980:52). To znači da kod djeteta treba razvijati spontanu i prirodnu ljubav prema "jeziku umjetnosti" pomoću asocijacija, slobode i poticanja izražavanja, vodeći pritom računa o interesima, potrebama, problemima i potencijalima svakog djeteta. Naime, ako u život svakog djeteta unosimo veliki dar umjetnosti, osiguravamo budućnost za sve nas (Hayman, 1980).

9. LITERATURA

1. Anning, A. Ring, K. (2004). *Making sense of childrens drawing*. London: Open University Press.
2. Balić-Šimrak, A. (2010). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj* (62-63). Zagreb: Učiteljski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Preuzeto 29. 05. 2018. sa <http://hrcak.srce.hr/file/184161>
3. Balić Šimrak, A., Šverko, I., Županić Benić, M. (2011). U prilog holističkom pristupu kurikulumu likovne kulture u ranom odgoju i obrazovanju. U K. Horvat Blažinović, (Ur.), *Umjetničko djelo u likovnom odgoju i obrazovanju* (51-62). Zagreb: Europski centar za sustavna i napredna istraživanja i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
4. Bodulić, V. (1982). *Umjetnički i dječji crtež*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Brajčić, M. (2002). *Značaj kulturne baštine i etnografskih izvora u nastavi likovne kulture*. Zadar: Sveučilište u Zadru, Odjela za izobrazbu učitelja i odgojitelja.
6. Duh, M. (2001). *Suvremena umjetnost i njen odraz u likovnom odgoju i obrazovanju početkom 21. stoljeća*. Zagreb: Hrvatsko vijeće InSEA.
7. Eisner, Elliot W. (2004). What can education learn from the arts about the practice of education?. *International Journal of Education & the Arts* (1-13). Pribavljeno 13.06.2018. sa <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ808086.pdf>
8. Gardner, H., Kornhaber, M. L., Wake, W. K. (1999). *Inteligencija: različita gledišta*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
9. Glogovec, Z., Lepičnik-Vodopivec, J., Vonta, T. (1994). *Kako drugače? Projektno delo v vrtcu*. Ljubljana: ZRSŠ.
10. Hayman, A. (1980). Umjetnost – prirodan ljudski jezik. *Djeca i svijet* (51-56). Šibenik: Jugoslavenski festival djeteta.
11. Herceg, V., Rončević, A., Karlavaris, B. (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Alfa d.d.
12. Kelava, M. (2006). *Od poetskog doživljaja do likovno osmišljene stvaralačke igre*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

13. Kuščević, D. (2015). *Kulturna baština – poticatelj dječjeg razvoja (likovni aspekt)*. Split: Filozofski fakultet.
14. Malaguzzi, L. (1997). History, Ideas, and Basic Philosophy – An Interview with Lella Gandini. U. Edwards, C. P., Gandini, L., Foreman, G. (Ur.), *The Hundered Languages of Children – The Reggio Emilia Approach, Advanced reflections* (49 - 97). London: Ablex Publishing Corporation.
15. Mendeš, B., Ivon, H., Pivac D. (2012). *Umjetnički poticaji kroz proces odgoja i obrazovanja*. Split: Filozofski fakultet.
16. Miljak, A. (1996). *Humanistički pristup teoriji i praksi predškolskog odgoja*. Zagreb: Persona.
17. *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske.
18. Novak, H. (1990). *Projektno učno delo. Drugačna pot do znanja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
19. Ogbu, J. G. (1989). *Pedagoška antropologija*. Zagreb: Školske novine.
20. Read, H. (1943). *Education through art*. London: Faber and Faber.
21. Šagud, M. (2002). *Odgajatelj u dječjoj igri*. Zagreb: Školske novine.
22. Šarančić, S. (2014). Dobrobiti likovnog stvaralaštva. *Napredak: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 154 (1-2) 91-104.
23. Vasta, R., Haith, M.M. & Miller, S.A. (1998). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
24. Vizek Vidović, V. (2003). *Psihologija obrazovanja*, Zagreb: IEP – VERN.
25. Zupančič, T., Duh, M. (2009). *Likovni odgoj i umjetnost Pabla Picassa. Likovno-pedagoški projekt u Dječjem vrtiću Opatija*. Dječji vrtić Opatija: Tisak.